

Dragan Matić

PLESNE PRIREDITVE V LJUBLJANI PRED PRVO SVETOVNO VOJNO

Čeprav nekateri menijo, da je ples prirojena človeška in tudi splošna animalna lastnost, pogojena s potrebo po porabi viška energije, lahko rečemo, da je ples vedno imel tudi širši družbeni pomen. Na eni strani je bil odraz določene dobe, na drugi strani pa se je s svojim razvojem tudi odzival na družbene spremembe.

V tem smislu lahko opazimo določene zakonitosti - pojav množične plesne hysterije v času srednjeveških epidemij kuge, lahko primerjamo s plesno obsedenostjo širokih množic ob gospodarsko-družbeni depresiji po prvi svetovni vojni. Prva svetovna vojna je namreč porušila staro Evropo, njen red in tradicionalne vrednote. Spričo negotove in nič dobrega obetajoče prihodnosti so se množice prepuščale užitku trenutka. Milijoni podhranjenih, brezperspektivnih moških in žensk so obupano iskali pozabljenja in se pozibavali v deliriju jazza. Plesalo se je fokstrot, shimmy, tango, tudi prastari valček. Ples je postal manija, fiksna ideja, kult. Borza je poskakovala, ministri so se pozibavali; vojni invalidi in vojni dobičkarji, filmske zvezde in prostitutke, upokojeni monarhi, vsi so premetavali svoje ude v grozljivi plesni evforiji.¹

Zdi se, da se je tudi način samega sprejema posameznega (novega) plesa med konvencionalne, ustaljene plese, ponavljal. Vsak novi ples se je namreč srečeval s podobnimi težavami, preden so se ljudje vseh slojev in prepričanj nanj kolikor toliko navadili. Podobne odpore in diskvalifikacije so doživljali tako valček kot tango, kasneje jazz, v novejšem času disco plesi ali "plesanje" pankovcev na koncertih in v alternativnih klubih.

Podobna stalnica kot občasne množične obsedenosti s plesom so bila tako tudi mnenja o plesu, ki nikoli niso bila enotna, še bolj pa so se razlikovale ocene o primernosti, spodobnosti, nrvnosti in priporočljivosti posamezne vrste plesa.

Dogodki ob katerih se je plesalo oz. plesne prireditve same so ponavadi potekale znotraj

zaključene družbe, ki je zajemala krog ljudi, katerim je bila skupna stanovska pripadnost, pripadnost določenemu družbenemu sloju in velikokrat - kot bomo videli - politična usmeritev. Plesne prireditve so potekale na način, ki je poleg poznavanja plesov predpostavljal tudi upoštevanje natančno določenih obrazcev vedenja in načina oblačenja. Vse to je bilo seveda umeščeno v sistem moralnih vrednot in zakonitosti bontona posamezne dobe. Tako so tudi razni priročniki z začetka tega stoletja nadrobno razčlenjevali pravila obnašanja pri plesu in razreševali celo najbolj pogoste spore, do katerih je na plesnih prireditvah večkrat prihajalo².

V pričujoči razpravi bomo predstavili nekaj značilnosti plesnih prireditev, ki so jih razna društva organizirala v Ljubljani v zadnji predvojni sezoni 1913/14. Z izpostavitvijo posameznih dogodkov bomo dobili ilustracijo dogajanja na ljubljanskem družabnem prizorišču. To prizorišče je - poleg ostalega - zelo dobro odražalo nasprotujoče si svetovne nazore. Ti so se namreč tudi na kulturnem polju soočali enako ostro in nepopustljivo kot na političnem.

Ljubljanske društvene prireditve so v začetku 20. stoletja pripravljala različna kulturno-umetniška, telovadna, stanovska in narodno-obrambna društva, skoraj vsa od njih pa so imela političen predznak. Ločila so se na tri velike skupine: na slovenske klerikalce in liberalce ter na Nemce. Med temi skupinami in društvi seveda ni vladala sloga ali vsaj simbioza, pač pa lahko govorimo o ostrem kulturnem boju. Tako npr. klerikalni dnevnik Slovenec nikoli ni najavljal prireditev liberalnih društev niti o njihovem poteku ni poročal, razen seveda, če je bilo treba liberalce opsovati ali poročati o njihovem prostaškem vedenju in razvratnosti. Podobno ignoranco lahko zasledimo tudi v liberalnem časopisju, ki je o klerikalnih prireditvah prav tako pisalo le izjemoma in v negativnem smislu. Še najbolj zanesljiva poročila tako lahko zasledujemo v Lai-

¹ Prim. Ursula A.J. Becher, *Geschichte des modernen Lebensstils*, Verlag C.H. Beck, München 1990, str. 176.

² Prim. Edvin Rozman: *O dostojnosti, samozaložba*, Narodna tiskarna, Ljubljana 1909, poglavji z naslovom V plesni dvorani in Plesna umetnost.

bacher Zeitungu, ki je nepristransko pisal o vseh večjih prireditvah v Ljubljani ne glede na organizatorja. Za splošen vtis o dogodkih - pri tem plesne prireditve niso izjema - je torej treba zasledovati časopisje vseh političnih taborov.

*

Odnos do plesa je bila tista komponenta, ki je določala razlike v sporedih družabnih prireditev liberalnih in klerikalnih društev. Zlasti mnenje katoliške cerkve o plesu (a tudi o gledaliških predstavah, kinu, poeziji, nespodobni obleki, vsemu, kar draži čute in buri duha ter "čistost in nedolžnost" spravlja v nevarnost), je bilo izredno negativno. Zato na prireditvah klerikalnih društev - z redkimi izjemami, ki pa so bile rezervirane za ljudi višjih slojev - plesa v glavnem ne zasledimo, namesto njega pa je pogosto kak kaplan ali župnik imel svarljiv, "času primeren in podučljiv nagovor". Prireditve liberalnih nemških in slovenskih društev so nasprotno v svojem sporedu večinoma vsebovale točko "prosta zabava in ples". Ples je bil spremljevalec družabno-društvenega življenja skoraj preko celega leta. Pozimi se je plesalo v dvoranah - na martinovanjih, božičnicah, silvestrovanjih, predpustnicah in pustovanjih -, poleti pa na prostem - na prvomajskih prireditvah, jurjevanjih, narodnoobrambnih in društvenih veselnicah.

Plesno sezono so ločevali na zimsko in poletno, vmes pa je bila izrazita ločnica - postni čas. Zimska plesna sezona se je tako začela približno istočasno kot gledališka sezona, nekako sredi oktobra. Takrat so se po posameznih društvih začele tudi plesne vaje, ki so se končale s pustovanji in nastopom posta. V postnem času pa se - z zelo redkimi izjemami - ni plesalo. Poletna plesna sezona se je začejala z jurjevanji in kresovanji ter se je nadaljevala s poletnimi veselnicami.

Če zasledujemo plesne prireditve po mesecih, hitro ugotovimo, da je ravno predpustno obdobje bilo tisto, v katerem so Ljubljančani najbolj plesali. V tem času so na račun plesne mrzlice zanemarjali celo gledališke predstave in je bilo število le teh bistveno manjše kot npr. decembra ali marca. Predpust se je začel takoj po novem letu in se je zaključil s pustnimi maškaradnimi plesi. Vzdušje nam lahko najbolj pričara časopisno poročilo: "...v soboto zvečer po sedmi uri so se napolnile ulice, ljudje so na vse strani hiteli na ples, vmes pa so letale kočije. Najlepši ples

tega večera je bil Merkurjev ples v Narodnem domu, najbolj živahen pa je bil ples poštnih uslužbencev v Mestnem domu. Poleg tega je bil ples v Unionu in še cel kup domačih plesov po raznih gostilnah. Predpust se je komaj začel in vse pleše."³

Potreba po plesu je obstajala pri vseh slojih ne glede na socialni, stanovski in izobrazbeni položaj. Plesali so tako najvišji sloji, t. i. frakarija - npr. na gala prireditvah Kranjskega avtomobilskega kluba ali Narodne čitalnice - kot tudi proletarci na skromnejših prireditvah npr. socialdemokratskega Društva prijateljev narave. Skoraj ob vseh priložnostih so plesali četvorko in merilo obiskanosti nekega plesa je bilo število parov pri četvorki. Poleg te je bil najbolj priljubljen valček, čedalje bolj pa se je v letu 1913 uveljavljal tudi tango, ki je med ljubljansko srenjo zanesel velik nemir in polemike.

Novi ples je pridobival na priljubljenosti zlasti na liberalnih zabavah, s stališča katoliške morale pa je bil sporen ne samo pri nas, temveč tudi drugod po Evropi. Slovenski narod je tako npr. poročal, da v Nemčiji in drugod nastopajo proti tangu, italijanska kraljica Helena pa da ga rada pleše in ga je uvedla na dvoru. Škofje, ki so vprašali papeža, ali tango ustreza mravnosti, so dobili navodila, naj ta ples po možnosti zatirajo, dokler se zadeva ne razjasni.⁴ Zato ne preseneča, da tudi ljubljanski škof Jeglič v svojem dnevniku med vzdihovanjem nad grešnostjo sveta - posebno žensk - ni mogel mimo nove satanove vabe na plesišču: "...povsod vstajajo škofje zoper hitro rastočo nemoralnost naših časov. Ženstvo je vedno bolj pokvarjeno: moda etc. in sedaj še nesramen tanglo ples; izredno pokvarjeno je zakonsko življenje s porabo perservativov. Tudi pri nas se ta kuga razširja..."⁵

Ocenjevalec v Slovenskem narodu je bil mnenja, da se lahko razburjenje ob tangu primerja z nekdanjim valčkom, ki je kljub nasprotovanjem zavojeval cel svet. Ob tem je dokazoval nemoč cerkvene avtoritete: "...tudi zdaj vidimo nekaj takega. (kot pri valčku - op.a.) Papežu dela tango velike skrbi, škofje so razburjeni in gledajo s strahom kaj bo, Krekovi fantje rezgetajo. Danes je družbena veljava škofov malenkostna.

³ Dan, 12. 1. 1914.

⁴ Slovenski narod, 27. in 29. 11. 1913.

⁵ Dnevnik škofa dr. Antona Bonaventure Jegliča, Arhiv republike Slovenije - Arhiv Inštituta za novejšo zgodovino (dalje: Dnevnik škofa Jegliča...), 29. 1. 1914 - str. 59.

VELIKA KAVARNA
IN RESTAVRACIJA,
VINSKA KLET,
VELIKA KONCERTNA DVORANA,
KOPELJI, CENTRALNA KURJAVA,
ELEKTRIČNA RASVETLJAVA,
LIFT.

TELEFON N° 232.

GRAND HÔTEL „UNION“ LJUBLJANA AUSTRIA
DIREKCIJA: A. KAMROSCH

Kdo se še meni za njihove želje in navodila? Nihče. Kaj nista po zgledu drugih škofov tudi ljubljanski in tržaški škof menda lani ali predlanskim izdala posebno pastirsko pismo proti damski modi in obsodila predrte bluze in prozorne nogavice? Predrte bluze in nogavice so ostale v rabi tudi pri najpobožnejših članicah tiste skrivne kongregacije, ki ima svoje zbirališče v jezuitski cerkvi... Za enkrat je tango v modi... Tako gotovo kakor nosijo v Ljubljani predrte bluze in prozorne nogavice in so dame tudi na plesih katoliških frakarjev v Unionu dekoltirane, tako gotovo je da pride tango tudi v Ljubljano, seveda v skromnejši obliki kakor ga plešejo po velikomestnih zabaviščih, toda zabraniti ga ni mogoče, take sile ni...⁶ Slovenec je o tangu pisal čisto drugače - o njem je npr. podal zelo neugodno mnenje argentinskega poslanca v Parizu don Enrica Lorettija: "...ta evropska plesna novost oziroma norost, je jako nečastnega izvora. V Argentini ga plešejo le najbolj zavrženi izvržki mestnega prebivalstva. Pravi Argentinec bi svoji ženi raje zabodel nož sredi srca, nego bi jo pustil plesati ta grdi nemoralni ples... Tango je izvržek

najnižjih ljudskih strasti po mestih in se drži le po najgrših javnih brlogih. Seveda so v Evropi ostudne kretnje in gibe tega plesa omilili z eleganco, toda tango ostane tango... tolaži to, da bo tudi tango postal dolgočasen ter prebedast ter ga bodo zavrgli kakor marsikatero drugo modno norost..."⁷ Liberalci so hiteli "dokazovati", da so pripravljeni na kompromis. Slovenski narod je namreč objavil zbadljivo-"spravljivi" članek o papeževem plesu. Tekst je govoril o obisku nekoga kneza in njegove sestre pri papežu Piju X., kjer je pogovor nanesel tudi na tango. Na papeževo prošnjo sta mu gosta tango tudi demonstrirala. Papež je nato baje izjavil: "Razumem da ljubite ples. Primeren je vaši starosti...Plešite ker vas veseli - a namesto plesa s tako smešnimi in barbarskimi kretnjami raje kak drug ples. Na primer tistega, ki sem ga v svoji mladosti dostikrat videl in ki je tako eleganten, distingviran in latinski 'La Furlana'..." V Slovenskem narodu so na tej osnovi predlagali naj se la Furlana uvede v plesne dvorane na Slovenskem "...da se bomo zbližali vsaj na tem polju in da naši duhovniki v vsaj veselem predpustnem času ne

⁶ Slovenski narod, 6. 12. 1913.

⁷ Slovenec, 19. 12. 1913.

bodo le jezni samevali, žolč kuhali in se dolgočasili po svojih župniščih, ampak postali zopet prijazni ljudje med prijaznimi ljudmi..."⁸

Na to temo je sledilo še nekaj člankov, pobuda pa pri klerikalcih ni naletela na ravno prijazen sprejem. Slovenec se je zlasti razburil nad člankom v Slovenskem narodu, v katerem je bilo mogoče prebrati: "...papež je lahko zadovoljen, kajti še nikoli ni bil tako popularen kakor sedaj. Ni si zastoj v spominu ohranil veselih uric, ko je še dijak ali mlad kaplan polnoprse Furlanke sukal v brezskrbnem plesu. Njegov nasvet naj se namesto tanga pleše la Furlana je vzbudil pozornost posebno po latinskem mestu..." Slovenčev komentar na to pisanje je bil naslednji: "To je torej milje v katerem živi slovenska liberalna stranka. Tako lažljivo surovo in podlo bi ne pisali o cerkvenih dostojanstvenikih niti afriški divjaki. Naravnost škandal je, da ima slovenski narod tak list..."⁹ Liberalci pa se niso pustili motiti in so dalje gonili zgodbo o Furlani, ki so jo začeli uvajati v plesne programe. V svoji reklami za sokolsko maškado so poudarjali: "...dasi je bilo nameravano pri maškeradi plesati tango, se je namen opustil in že se pripravlja novi moderen ples 'La Furlana'. V zgornjih prostorih Narodnega doma... bo videti tudi oni ples za katerega je celo sv. oče papež trdil da je dostojen in priporočljiv..."¹⁰

Do tanga so skoraj vsi zavzeli nekakšno stališče. Tako je storila tudi vojska - ob koncu leta 1913 so častnikom avstrijske armade prepovedali v uniformi plesati tango na javnih zabavah. Prepoved ni veljala za privatne plesne zabave.¹¹ Teh je bilo po posodobitvi in množičnejši uporabi gramofona v začetku 20. stoletja seveda čedalje več.

Da je tango takrat zbuja splošno zanimanje in da so bili z njim dobro seznanjeni tudi tisti sloji prebivalstva, ki sicer niso čutili nagnjenja do plesa, pričajo kinematografski sporedi. Ti so v svojih programih večkrat napovedovali filmsko prikazovanje te nove atrakcije. Boljšim slojem pa so tango predstavljali profesionalci. Tako je npr. v Kazini 11. 3. 1914 gostovala skupina dunajskih komikov, poleg nje pa je nastopil že večkrat nagrajeni plesni par Erry and Mary s predstavo

Tango - Soirre, ki je med drugimi plesi predstavil tudi brazilski in argentinski tango.¹²

Razburjenje, ki je ob tangu prišlo na dan, je predstavljalo zgolj enega od simptomov nenacionalnega zavračanje plesa s strani cerkve. Podobno kot so se slovenski kulturno in svetovno nazorski vizionarji Mahnič-Ušeničnikovega kova trudili, da bi umetnosti nadeli neki globlji, končni, božji ali kakršen že koli cilj, literaturo pa zuzdali s pedagoško odgovornostjo do bralca-konzumenta, se je tudi pri plesu, ki naj bi sam po sebi predstavljal predvsem nekaj prijetnega, iskala tudi politično-koristna komponenta. Zdi se, da večina stvari preprosto ni smela obstajati sama po sebi, pač pa so jih morali kulturno-moralni konstruktorji osmisлити in ukrmiliti. Šele potem si je pridobila - vsaj pogojen - blagoslov in pravico do bivanja. Vendar se je nekaterim "zlonamernežem", ki niso razumeli te vzvišene skrbi za obvarovanje duhovne in moralne čistosti slovenskega naroda, to početje zdelo dvolično. Hudo kri je v predpustu leta 1914 povzročil ples klerikalnega Meščanskega kluba. Že dosti pred tem plesom se je razvnel žolčen spopad po časopisih. To predpustno zabavo je Slovenec reklamiral že od konca decembra, Slovenski narod pa je nanjo seveda reagiral: "Za 31. 1. je napovedan klerikalen ples v Unionu pod naslovom meščanskega plesa. Blagoslovil naj bi ga tudi škof Jeglič, ki sicer vse plese na kmetih pošilja na dno pekla. Pozivajo se vsi naprednjaki naj ne hodijo na ta ples, ki bo tako gotovo doživel fijasko..."¹³ Slovenec je odgovoril: "...Slovenski narod se je zaletel v meščansko predpustno zabavo v Unionu, kakor se zaletava v vsako priredbo, ki obeta biti dostojna. Večkratne blamaže ga ne odvadijo, da bi sem ter tja še vedno ne poizkušal komandirati celotne Ljubljane. Sicer pa mirno povedano, mi nobene dostojne prireditve v Ljubljani še nismo napadli, da priobčili smo celo naznanilo o priredbi, ki prav rada kot nestransarska slovi, dasi ima vedno protektorat gospa dr. Tavčarjeva in se vrši vedno v Narodnem domu"¹⁴ (verjetno so mislili na planinsko predpustnico, ki jo je organizirala Planinska zveza - op.a.). Slovenca pa je še bolj vznemirjala anti-propaganda skrajnoliberalnega dnevnika Dan. Ta je predpustnico Meščanskega kluba napadal z zagrizenim fanatizmom in bil obenem razočaran nad mlačnostjo določenih naprednjakov, ki so ob

⁸ Slovenski narod, 30. 1. 1914.

⁹ Slovenec, 11. 2. 1914 - citira Slovenski narod z dne 10. 2. 1914.

¹⁰ Slovenski narod, 12. 2. 1914.

¹¹ Slovenski narod, 31. 12. 1913.

¹² L.Z., 9. 3. 1914.

¹³ Slovenski narod, 23. 1. 1914.

¹⁴ Slovenec, 24. 1. 1914.

raznih zabavnih prireditvah popuščali in se zabavali med klerikalci. Dan se je lotil prave propagandne vojne in od srede januarja do začetka februarja obravnaval omenjeno prireditev: "... Nova vaba! Klerikalci že ne vedo pod kakimi pretvezami bi pridobili zase ljubljansko prebivalstvo. Pod njihovo uradno firmo naravnost to ne gre. Treba je ovinkov, ljudi treba privaditi za klerikalno stvar stopnjema, tako, da niti sami ne zapazijo, kdaj so pravzaprav postali častilci dr. Šuštaršiča in sploh klerikalci. V to svrhu se poslužujejo klerikalci tudi plesa, četudi je njihov vrhovni voditelj škof Jeglič že tolikokrat preklel ples kot rafinirano iznajdbo samega hudiča in ga na kmetih župniki po škofovem nalogu strogo zabranjujejo. Taka vaba za nezapažen vstop v klerikalno stranko je nekak klub, ki ima svoje prireditve v Unionu in kamor zahaja več takih, ki so še naprednjaki (misli se na Družabni klub - op.a.). Taka vaba je tudi nekak meščanski ples, ki se ima prirediti v Unionu in za katerega dela Slovenec veliko reklamo. Škofovski list in rekla-

ma za ples! Torej kmetom je ples zabranjen, oni bi se pri tem pohujšali, ampak Ljubljanci smejo plesati, ker mislijo klerikalci, da bodo vsi ljubljanski naprednjaki priplesali v njihovo stranko... Pa se bodo zmotili... Zavedni Slovenci smo radovedni kdo izmed naprednjakov se bode temu plesu odzval ter se podal med klerikalce v Union? Katera zgubljen duša se bode hotela s klerikalci pomešati, kakor se pomešajo npr. v 'Družabnem klubu'. Ali so naprednjaki že pozabili koliko krivic so jim klerikalci prizadejali? Ali je nežni spol tudi že pozabil, kaj vse je Slovenec o njem pisal? Ali je res že vse pozabljeno? Resnično zaveden Slovenec in Slovenka se ne bodeta na tem plesu s klerikalci družila... Denite roko na srce, premislite vse krivice, prizadete od klerikalnih hijen, ter recite potem: 'Ne srce in moja vest mi ne dopuščata s klerikalci družiti se'. Kakor je rekel nekoč požlindrani Janez, (Janez Krek - op.a.) da z naprednjaki noče niti pri eni mizi skupno sedeti. Tako tudi mi s klerikalci ne moremo plesati skupaj..." In dalje: "... pod patro-

natom Šušteršičeve gospe bo klerikalna elita (uf!) in "inteligenca"(brrr) plesala... tam bodo klerikalci slabotne naprednjake (nekaj jih bo itak zašlo tje) na zviti način obdelovali in tudi obdelali za klerikalni - politični ples. Radi bi vjeli nekaj naprednih meščanov, posestnikov, obrtnikov in zasebnikov..."¹⁵ Serijo brezobzirmih napadov na klerikalno plesno prireditev je Dan zaključil še z bolj hudobno oceno: "...da si upajo klerikalci, ki so najhujši sovražniki meščanov prirejati meščanske plesne je od sile in da pri tem delajo nekako nedolžen obraz je hinavščina... prišli so koritarji, štrebarji, klerikalni vodje in polovičarji...oni polovičarji, ki bi radi do klerikalnih korit so se klerikalcem globoko klanjali... na ples so prihajale same debele, dobro rejene postave, za njimi pa dolgi suhi štrebarji hrepenečih oči..."¹⁶

Da liberalne obtožbe o klerikalni dvoličnosti niso bile iz trte zvite, pričajo zapiski iz dnevnika škofa Jegliča. Med ostalimi hudimi pregrehami, katerim je ljudstvo podvrženo in ki jih je ob vizitacijah skrbni škof zapazil, se redno našteva ples: "...v Vremah - pleše se po gostilnah, tudi nekoliko ponočuje, sv. Zakramenti se malo prejemajo; pravega krščanskega življenja manjka... v Šmihelu - ljudstvo se v cerkvi kaj lepo obnaša; ples je po sv. misijonu ponehal; le enkrat so nedavno na skrivnem poskusili; kaplan je to zvedel in jih je pokregal, pa jim je bilo žal: dekleta so prišla vse k spovedi in tudi nekoliko fantov. Pijancev ni kaj posebno... na Premu - narod je siromašen, vdan plesu... slabo prihajajo na spoved... plesa je mnogo, nekoliko pijanstva, več pa kletvine... ljudstvo tudi slabo prihaja k mašam, pač pa na ples, in to, ako ne doma, pa na semnjih v Bistrici; mnogi so zadolženi..."¹⁷ Plesanje je bilo torej - vsaj na kmetih - greh, za katerega se je bilo treba izpovedati. Še bolj kot plešoči verniki pa so ubogega škofa žalostili rajajoči duhovniki - nekateri od njegovih podrejenih, ki se plesni pošasti niso zoperstavili pač pa jo celo očitno podpirali in ob tem nemarno pozabljali na svoje pastirske dolžnosti: "...9 dni novega leta mi je veliko bridkosti prineslo. - V neki župniji sta bila župnik in kaplan na sv. Štefana zvečer dolgo v noč v gostilni, kjer se je strastno plesalo; in zopet na novega leta zvečer in drugo jutro - prvi petek v mesecu - nista nič spovedovala, akoravno so ljudje čakali in morali

brez sv. obhajila oditi..."¹⁸ Ob dejstvu, da je cerkven aparat s škofom na čelu imel odločilen vpliv na klerikalna društva, združena okrog Slovenske katoliško socialne zveze, je dvoličnost njegovega pragmatizma, ki se je kazal v toleriranju plesa v mestu in njegovem preganjanju na vasi, očitna. Sicer pa tovrstna drža ni bila nobena posebnost v ravnanju škofa Jegliča - podobno "toleranten" kot do plesa je bil tudi npr. do ženske telovadbe: "...Orli in Orlice - o Novem letu so imeli javno telovadbo v Unionu... Orlice so imele tudi namen pokazati se na drogu, vendar je to preprečil načelnik dr. Lovro Pogačnik... v pastirskem pismu sem o tem povedal: da telovadba ni za dekleta in da jo le toleriram v mestih in na industrijskih krajih, kjer je nevarnost, da bi dekleta šle k Sokolicam..."¹⁹

V času, ko nikakor ni bilo vseeno, na kateri prireditvi se je kdo pojavil, ko je potekal zagrižen strankarski boj za vsako dušo, so bile torej plesne prireditve najbolj problematične. Pri vseh drugih prireditvah je bil položaj veliko bolj pregleden - predavanja so bila npr. preveč ideološko izključujoča, da bi se na njih zbirali nasprotno misleči. Podobno je veljalo tudi za resne kulturno-umetniške prireditve - navadno nastope diletantskih gledaliških skupin ali pevskih zborov. Plesne prireditve pa so očitno imele takšno privlačnost, da so se na njih vsaj zmerneži iz nasprotnih taborov "mešali". Razen političnih so v zvezi s plesom izstopali v ospredje tudi nacionalni in socialni dejavniki. Ob prireditelju je pomembno vlogo igral tudi kraj prireditve - znano je npr., da je kot liberalna trdnjava slovel Narodni dom, da je bil klerikalno oporišče hotel Union in da so Nemci seveda gnezдили v Kazini, če med mnogimi prizorišči omenimo le najbolj znane. Pri tem je treba poudariti, da so se oporišča enega tabora med seboj delila še glede na družbeno-premoženjski status posameznikov: "...kdaj bodo časopisi poročali o kaki veselici na korist C. M. (Ciril-Methodove - op. a.) družbe... Ista bi se lahko priredila v začetku meseca npr. 2. ali 8. svečana, ko je občinstvo bolj denarno. Taka veselica pa bi se morala prirediti ne v Narodnem, temveč v Mestnem domu, da bi jo potemkam lahko obiskali tudi nižji sloji. Zakaj prepričani smo da bi ista v Mestnem domu in ob tem času dobro uspela, česar pa v Narodnem domu ni pričakovati. V Ljubljani imamo mnogo ljudi srednjih in nižjih slojev, ki bi radi potrošili

¹⁵ Dan, 21., 24. in 27. 1. 1914.

¹⁶ Dan, 3. 2. 1914.

¹⁷ Dnevnik škofa Jegliča - 5. 7. 1899, str. 26-29.

¹⁸ Prav tam - 10. 1. 1916, str. 56.

¹⁹ Prav tam - str. 57.

primerno vsoto, samo da bi se enkrat pošteno zabavali. Ti se pa često zgovarjajo, da si ne upajo v Narodni dom. Ker na take veselice prihajajo le boljši in premožnejši ljudje. V Mestnem domu bi pa taki izgovori vsi odpadli..."²⁰

Med liberalnimi skrajneži pa so se dvigali glasovi ne samo proti političnemu, ampak tudi proti nacionalnemu mešanju na plesih, ki očitno v drugih slovenskih mestih ni prihajalo v poštev: "...kakor slišimo bo v soboto flotenferajnski ples v Ljubljani. Če bi šli Tržačani, Celjani ali Mariborčani na flotenferajnski ples bi jim očitali, da so slabi Slovenci...Rodoljubi v Ljubljani pa mislijo, da jim ni treba narodnosti in slovenska inteligenca bo zopet enkrat srečno v nemški družbi..."²¹ Tudi na slovenskih plesnih zabavah je zaradi bolj "nobel" nemščine nekoliko popustila narodna zavest slovenskih gospodičen: "...od naših Nemcev lahko zahtevamo, če pridejo na naše prireditve, da govore slovensko, pa nočejo govoriti, ker, no, ker naše gospodične itak ž njimi rade nemško govore. Sploh se opaža zadnje čase med našim ženstvom velika vnema za Švabe in švabščino. Menimo, da vsaka narodna gospodična, če gre že plesat z Nemcem lahko zahteva od svojega kavalirja, da govori ž njo slovensko. Če ne zna naj se pa nauči..."²²

Zimska plesna sezona je doživela svoj višek in se tudi zaključila s pustovanji oz. maškarnimi plesi. V množici pustovanj je vsaka politična in družbena skupina imela svojega. Ljubljanski boljši družbi je bila 14. 2. 1914 namenjena reduta mask Avstrijskega mornaričnega društva. Gospodje so morali priti v fraku ali smokingu, maskiranje ni bilo obvezno. Dvorana hotela Union je bila okrašena s pomorskimi zastavami in emblemi, čez vso široko steno pa je bila obešena slika parnika Martha Washington, s katerim so člani društva 15. maja nameravali oditi v Dalmacijo. Maškerade se je udeležilo okoli 800 oseb, plesalo se je brez odmora - v dve skupini razdeljena vojaška kapela je menjaje se neprestano igrala. Prisotno je bilo nad 50 mask - Kitajka v pravi kitajski obleki, ribičke, Turkinja, graciozna Čerkezinja, Indijanka, ljudski tipi... Razen ene četvorke, ob kateri je plesalo 90 parov, so plesali izključno valčke... Na galeriji se je zbrala cela vrsta zijal, ki so se pojavila že dve uri pred začetkom - v še temni dvorani - da bi lahko pričakala prihajajoče visokosti - "...tako

ljubitelji plesa kot prodajalci zijal so prišli na svoj račun..."²³ Čisto drugačen, kar se tiče obiskovalcev in njihovih toalet, je bil veliki ples narodnega delavstva v organizaciji Narodno socialne zveze čez teden dni. Vabila so poudarjala: "...ples narodnega delavstva - obleka navadna - ni potrebno imeti nobenih pomislov radi tega..."²⁴ Tudi na delavskem plesu so plesali četvorko - nastopilo je 70 parov, prireditelj pa so obiskali tudi liberalni politiki z županom Tavčarjem na čelu. Zanimivo je, da je ples preprostega delavstva potekal v Narodnem domu, kjer so običajno organizirali bolj elitne zabave.²⁵

Največja maškarada te sezone je bila Slavčeva maškarada - maškarada pevskega društva Slavec v hotelu Union. Organizatorji so si to maškarado zamislili kot "velik pusten korzo", na katerem so igrale promenadne koncerte tri godbe: Ljubljanski društveni orkester, skozi Ljubljano potujoči Salonski ciganski orkester in Goriška narodna godba. Ciganska godba je z velikim pompom prispela v Ljubljano ob petih popoldne in se v petih vozovih odpeljala s kolodvora v hotel Union po že vnaprej naznanjenih ulicah. "Velika dvorana je bila bogato, bahavo, predpustniškemu korzu primerno obložena... Občinstvo je prišlo v velikem številu - vsi srednji in boljši sloji so bili zastopani, ne le iz Ljubljane pač pa iz bližnjih krajev...celo Čehi iz Prage... Trst, Gorica in več sosednih mest je bilo zastopanih..." Pri prvi četvorki je nastopilo 118 parov, pri drugi 196 in pri tretji - že zjutraj 114...²⁶ Na maškaradah se je včasih tudi kruto zabavalo na tuj račun, nekateri pa o udeležencih elitnih zabav in njihovih moralnih kvalitetah niso imeli najboljšega mnenja. O tem nam je Ivan Podlesnik v svojih Spominih na Ljubljano zapustil veselo zgodbo o eni prvih elitnih maškarad v Narodnem domu, ki so jo priredili kot Japonsko noč: "...Prireditelj v Narodnem domu je bila na višku tako po eleganci mask kot po obisku. Tista odvetnikova soproga s toaleta za dva tisoč kron je bila maskirana kot soproga japonskega mandarina. V dvorano so jo prinesli v japonski nosilnici... gospa Sladka... je sedela med garde-damami, kar ji pa ni prav nič kalilo zabave, ker ravno tam je bilo največ življenja v ugibanju o maskah in pa

²⁰ Dan, 17. 1. 1914.

²¹ Dan, 20. 1. 1914.

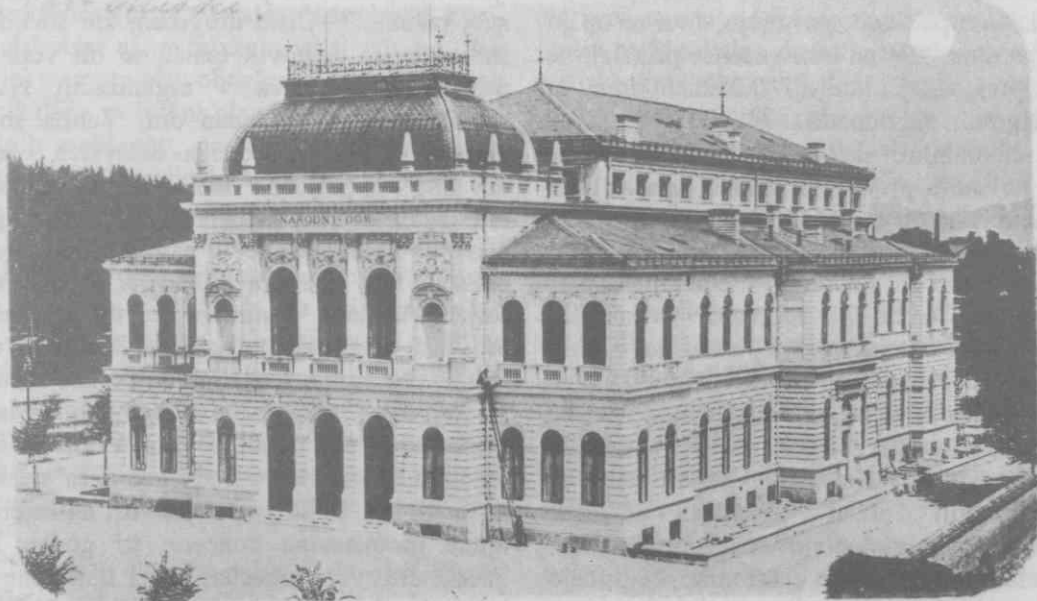
²² Dan, 8. 2. 1914.

²³ Slovenski narod, 14. in 16. 2. 1914; Laibacher Zeitung, 13. in 16. 2. 1914; Slovenec, 13. 2. 1914.

²⁴ Dan, 21. 2. 1914.

²⁵ Slovenski narod, 23. 2. 1914.

²⁶ Slovenski narod, 11. in 26. 2. 1914; Laibacher Zeitung, 19 in 24. 2. 1914.

Pozdravi z Ljubljane.

Narodni dom.

opravljanju. Gospa Sladka je še isti večer izvedela za vse one ljubljanske družine, ki so poslale žimnice iz postelj v zastavljalnico, da so mogle hčerke in mamice na maškarado... Naenkrat sta iznenadili vso dvorano dve maski, ki jih do tedaj ni nihče opazil... Prva je bila eleganten mandarin, druga pa nežna bela golobica. Z neverjetno hitrostjo sta se ti dve maski gibali med drugimi maskami in gledalkami ter delili bonbone iz prave japonske šatulje. Golobica je pa poleg bonbončkov razdeljevala tudi v japonski papir zavita pisemca. Gospa Sladka se še ni prav zavedela iz občudovanja tega živahnega in ljubkega parčka, ko je že ležalo v njenih rokah drobno japonsko pisemce. 'Ach, wie herzig', je zavzdihnila, golobica pa je že odletela... Gospa Sladka ni mogla krotiti svoje radovednosti. Med demaskiranjem je odhitela na hodnik in je tam, skrita za dekoracijsko palmo, odprla pisemce, ki ji ga je prinesla golobica. To pisemce se je glasilo takole: '...letela sem preko mnogih dežel in se ustavila tudi na dunajskem cesarskem dvoru. Veliki Vaš cesar Vas pozdravlja in se spominja, kako lepo ste ga pozdravili v Ljubljani pred leti. Njegova žena pa želi da bi postali dvorna dama. To pa žal ni mogoče, če ne postane Vaš mož prej cesarjev minister. Minister postati

pa ni mogoče Vašemu soprogu, ker nosi preveč razdrapane hlače in pošvedrane čevlje. Tudi hodi prepegosto v gostilno k 'Črnemu medvedu', ne sicer radi dobre pupce in papce, temveč radi lepih oči črne Maričke. Tega mu pa ne smete preveč zameriti ker sami veste, kako je bilo ko ste tam na ljubljanskem forštat u osrečevala fante in zapeljevala dedce. Toda vsega tega ne ve Vaš cesar. Še se lahko zgodi, da postanete dvorna dama, ker ste zato kakor rojena. Lep pozdrav iz dežele češnjevega cvetja. - Bela golobica!... V Narodnem domu je nastalo kmalu po polnoči med demaskiranimi maskami neko čudno gibanje in vrvenje, ki je bilo najbolj podobno onemu na šolskih hodnikih med učnimi pavzami. Maske so začele kar v kolonah zapuščati dvorano. Pot jih je vodila v one stranske prostore, s katerimi je bilo že tedaj v Narodnem domu prav slabo preskrbljeno. Naval na te prostore - brez ozira na to, ali za gospe, ali za gospode - je bil tako velik, da so morali mnogi odhiteti kar v prosto naravo, ki je bila tedaj Narodnemu domu še zelo blizu. Toda to še ni bila največja nesreča. Večja je bila v tem, da se je kmalu pokazalo, da slovenski mandaringi in ljubljanske gejšje še niso dorasli skrivnostim kompliciranih japonskih oblačil, ki so jih morali nekateri kar trgati raz sebe pod silo

razmer. Vsi so kleli v svojih dušah mandarina in njegove bonbončke. Drugi dan pa še golobico, ko so prečitali doma še njena pisemca, če niso bili tako radovedni kot gospa Sladka, ki je prečitala pismo takoj. Navlic temu incidentu, o katerem se je prihodnje dni po Ljubljani samo skrivnostno šepetalo, ker ni hotel nobeden udeleženi o bonbončkih in pisemcih ničesar vedeti, je bilo poročilo v Slovenskem narodu pisano s tolikim navdušenjem, da je vse kazalo, da pisec istega ni jedel mandarinovih bonbončkov in da ni prejel od golobice nobenega pisemca...²⁷

Po pustnem torqu se je plaz predpustnih zabav, ki se je začel takoj po Novem letu, ustavil, kot bi odrezal. Predpust je razveseljeval plesalce, polnil društvene blagajne in utrujal politike. Ti so zabave pridno obiskovali, da se ne bi zamerili volilcem, pripadajočim posameznemu stanu oziroma temu ali onemu društvu. Vendar pa predpust - na veliko zadovoljstvo klerikalcev - ni bil tisto, kar je bil nekoč. Slovenec je v svojem članku o pustovanju v Ljubljani zatrjeval: "...sedaj vse peša... Nihče se več ne zmeni za to...Celo v Ljubljani je bila pred leti Zvezda in Kongresni trg pravi "eldorado" maškar in tudi vozovi so bili okinčani. Pešci so se obmetavali s konfetijem, z voz in kazinskega balkona pa je deževalo sladkorja, bonbon, jabolk, pomaranč in tudi obilo krajcarjev. Šole, tovarne, delavnice, celo nekateri uradi so bili zaradi korza pustni terek zaprti. Vse je vrelo v Zvezdo staro in mlado, siromaki in bogati. In sedaj? Kakor druge dni vse pusto in prazno! Nekaj predpustnih veselice, pa je konec vsega, in pa pogreb pusta po vojašnicah... Bili so to stari časi, ki so pokvarjali moralo in popolnoma praznili žepe..."²⁸

Poletna sezona plesa na prostem se je začela konec aprila z jurjevanji in s prvomajskimi veseljačenji ter se nadaljevala skozi vse poletje na raznih društvenih veselicah. V poletni sezoni leta 1914 beležimo plesne prireditve slovenskih liberalnih društev in pa nemških društev; podobnih izjem v klerikalnem taboru, kot je v zimski sezoni bil meščanski ples, poleti ni bilo. Vse klerikalne veselice so bile brez plesa, večkrat pa so na njih točili le brezalkoholne pijače. Tudi liberalne prireditve pa so morale upoštevati prepoved plesa ob praznikih. Tako se npr. na veselici liberalnega Političnega društva za

Poljanski okraj 11. 6. 1914 zaradi praznika - sv. Rešnjega telesa - ni smelo plesati.²⁹ Plesišča in zabavišča na prostem so bila na ljubljanskem gradu, pod Rožnikom, v Tivoliju, na sejmišču na Poljanski cesti. Rajajoče ljudi pa je včasih rado zaneslo. Posebej je to prišlo do izraza na proslavi "Sonwendfeier", ki jo je 21. 6. 1914 organiziral ljubljanski Turnverein in na kateri se je poleg petja in poslušanja ognjevitih govorov tudi plesalo ob zvokih Nemškega salonskega orkestra. Tako so ljubljanski Nemci v bližini strelišča na Rožniku proslavljali "starodavni nemški praznik poln posebnega pomena in važnosti" - dan, ko sonce v letu doseže svojo najvišjo točko na obzorju. Vendar se je nekaj od 800 udeležencev le preveč sprostilo: "...včeraj so mislili vsi mimi sprehajalci, ki so šli proti večeru proti Rožniku, da so zašli v kak pragozd, kjer podivjani in nažrti Tevtoni zganjajo svoje barbarske orgije. Okoli desete ure je bilo tako 'Heil' rjojenje in tuljenje, da je bilo groza. Patriotične 'Die Wacht am Rhein' ni manjkalo..."³⁰ Slovenske prireditve so potekale dosti manj izgredniško - poleg dobre kapljice in plesa, so si veseljaki čez dan npr. ogledali sokolske vaje, zvečer pa privoščili še kak ognjemet.

Pravijo, da med vojno muze molčijo, prav tako pa je dejstvo, da se v sezonah med prvo svetovno vojno v Ljubljani skoraj ni plesalo. Če izvezamo posamezne gostilniške plese, lahko med celim vojnim časom zabeležimo le dve plesni prireditvi Avstrijskega mornaričnega društva. To lahko v največji meri pripisemo vojnim razmeram, vendar tudi politiki deželnega glavarja Šušteršiča, ki mu je uspelo ustaviti delovanje liberalnih društev.

Na koncu lahko zaključimo, da se je tudi na ljubljanskem družabnem prizorišču potrjevalo, da je ples večino ljudi takratne dobe družil, za nekatere predstavljal tudi vzrok za ogorčenje, moraliziranje in zavračanje, skoraj nikogar pa ni puščal ravnodušnega oz. brezbriznega. Nedvomno je, da so plesne prireditve tudi v Ljubljani predstavljale zelo pomemben dejavnik, okoli katerega se je - na žalost večine klerikalcev in duhovščine - sukalo družabno življenje ljudi najrazličnejših slojev in prepričanj. Pri tem so se vsaj na nekaterih plesnih prireditvah - na razočaranje liberalnih skrajnežev - zbirali ljudje različnih narodnosti in strankarskih pripadnosti.

²⁷ Ivan Podlesnik: Spomini na Ljubljano, samozaložba, Lj., 1932, str. 43-45.

²⁸ Slovenec, 24. 2. 1914.

²⁹ Slovenski narod, 11. 6. 1914.

³⁰ Laibacher Zeitung, 24. 6. 1914; Dan, 22. 6. 1914.

Kljub zlorabam in poskusom manipulacij, finim maniram, uglajenemu vedenju, etiketi, toaleti, je ples ohranjal neko določeno mero svoje prvine neobvladljivosti, privlačnosti in neuničljivosti.

ZUSAMMENFASSUNG

Tanzveranstaltungen in Ljubljana vom Ende des 19. Jahrhunderts bis zum Ersten Weltkrieg

Nach einer kurzen Übersicht der Entwicklung des Tanzes und seiner gesellschaftlichen Rolle geht der Autor auf Tanzveranstaltungen beim Übergang vom 19. zum 20. Jahrhundert ein. Dabei hebt er hervor, daß der Tanz immer eine bedeutende soziale Rolle spielte, daß sich darin eine Epoche widerspiegelte und daß er auf gesellschaftliche Veränderungen reagierte. In diesem Sinne sind gewisse Gesetzmäßigkeiten festzustellen - etwa das Phänomen einer massenhaften Tanzhysterie in bestimmten Krisenzeiten (die Pest im Mittelalter, die ökonomisch-politische Krise nach dem Ersten Weltkrieg...), die große Rolle der katholischen Kirche, die den Tanz (mit Einschränkungen) prinzipiell ablehnte - besonders neue "provozierend-unzüchtige" Tanzarten, die

Empfänglichkeit der Menschen für modische Tanznovitäten u.a.m. In diesem Sinne stellte der Tanz in dem behandelten Zeitraum (auch der Zeit der Modernisation) in Ljubljana eine der bedeutendsten Komponenten der kulturellen Veranstaltungen. Einen Beweis dafür liefert neben der großen Zahl der Bälle der Ljubljanaer Vereine und der Tanzveranstaltungen in den Ljubljanaer Wirtshäusern auch die "Toleranz" der Kirchenobrigkeit, die zuließ, daß klerikale Vereine - wo der Einfluß der Kirche zweifelsohne sehr groß war - in Ljubljana wenigstens ab und zu Tanzveranstaltungen abhielten. Tanzen war sonst in der Provinz seitens des Klerus verpönt und wurde für Sünde gehalten, die auch gebeichtet werden mußte.

Der Autor stellt auch den Rhythmus der Tanzsaison vor, die nach wie vor durch die Tradition des religiösen Lebens bestimmt wurde (so wurde etwa in der Fastenzeit und an kirchlichen Feiertagen nicht getanzt, den Höhepunkt erreichte die Tanzsaison in der Fastnachtszeit...). Sie wurde bereits von der Modernisierung der Lebensart beeinflusst - schnelle Übernahme von neuen Modetänzen, auch beeinflusst durch die Medien (Kinematograph, Grammophon...). Eingehend wird der "Einzug" des Tango in das provinzielle Ljubljana in der letzten Saison vor dem Ersten Weltkrieg vorgestellt. Es wird über einige der charakteristischsten gesellschaftlichen Tanzveranstaltungen berichtet, besonderes Augenmerk gilt aber den Protesten extremer Kreise darüber, daß sich Menschen verschiedener nationaler und politischer Ausrichtung bei Tanzveranstaltungen sammelten.